

MATERIĀLS 10.–12. KLAŠU SKOLĒNIEM KRITISKĀS DOMĀŠANAS,
MEDIJPRATĪBAS UN INFORMĀCIJAS PRATĪBAS PILNVEIDEI

SAZVĒRESTĪBAS MĪTI – TO CĒLOŅI UN SEKAS

Materiāls tapis ar Latvijas Republikas Kultūras ministrijas atbalstu.

Latvijas Republikas Kultūras ministrija ir atbildīga par mediju politikas pamatnostādņu īstenošanu, kurās viens no pieciem Latvijas mediju politikas rīcības virzieniem ir sekmēt medijpratības attīstību. Kultūras ministrija valsts budžeta dotācijas ietvaros organizē dažādus medijpratības veicināšanai paredzētas aktivitātes, seminārus, materiālus un pētījumus.

Materiālu izstrādājis Latvijas Drošāka interneta centrs. Plašs materiālu klāsts medijpratības un digitālās pratības pilnveidei www.drossinternets.lv

Līdzfinansē Eiropas Savienības Eiropas infrastruktūras savienošanas instruments

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

MATERIĀLS 10.–12. KLAŠU SKOLĒNIEM KRITISKĀS DOMĀŠANAS,
MEDIJPRATĪBAS UN INFORMĀCIJAS PRATĪBAS PILNVEIDEI

VAI EKSISTĒ? SAZVĒRESTĪBAS MĪTI – TO CĒLOŅI UN SEKAS

Aizvien biežāk dzirdam jēdzienus *dezinformācija, propaganda, manipulatīva faktu interpretācija, sazvērestības mīti*. Šis materiāls ir veltīts sazvērestības mītiem, ļaujot izprast, kāpēc tie pastāv, kāpēc daļa cilvēku tiem tic un kā tie ietekmē indivīda un sabiedrības uzskatus. Materiālā iekļautie sazvērestības mīti ir izplatīti visā pasaulē, tiem ir savi sekotāji un atbalstoši mediju kanāli. Taču šī materiāla mērķis nav analizēt konkrētus sazvērestības mītus, meklējot pretargumentus, jo jebkurš arguments šo cilvēku acīs jūs padarīs par sazvērestības līdzdalībnieku. Konkrētie piemēri tiek izmantoti tikai kā analīzes materiāls, mācoties meklēt cēloņus mītu izplatībai un prognozējot to kaitnieciskās sekas. Nodarbība (60–90 minūtes) paredzēta vidusskolas vecuma skolēniem un ir izmantojama ikvienā mācību jomā.

Stiprināsim skolēnu zināšanas par pasaules uzbūvi un ģeogrāfiju, izpratni par to, kas ir zinātne un fakti, kā arī pilnveidosim skolēnu medijpratību un informācijas pratību – zināšanas un kritiskā domāšana ir drošākais ceļš uz spēju atšķirt zinātniski pierādītus faktus no sazvērestības mītiem!

NODARBĪBAS NORISE

1. Četru stūru diskusija. Skolēni stāv klases vidū un klausās skolotāja teiktos apgalvojumus, ieņemot vietu pie attiecīgās atbildes – Pilnīgi piekrītu. Piekrītu. Nepiekrītu. Pilnīgi nepiekrītu. Skolēni savu izvēli pamato, uzklusot arī citādi domājošos, bet nesākot diskusijas.

Apgalvojumi:

Zinātne nekad nekļūdās.

Vienmēr pastāv viena patiesība.

Lielākā daļa savvērestības mītu ir patiesi.

Tikai neizglītoti cilvēki tic savvērestības mītiem.

Ja vairākums piekrīt kādai idejai, tad tā vienmēr ir patiesība.

Ticēšana savvērestības mītiem nekādu ļaunumu sabiedrībai nenodara.

Ticēšana savvērestības mītiem neiespaido cilvēka reālo rīcību un izvēles.

Es zinu kādu savvērestības mītu.

2. Skolēnu zināšanu un izpratnes aktualizēšana – darba lapa **Skaidrojošā vārdnīca**. Prāta vētra klasē – kas ir dezinformācija, savvērestības teorijas jeb savvērestības mīti. Skolēni iepazīstas ar vārdnīcu, atzīmējot līdz šim zināmo un jauno informāciju.

3. Pāru darbs ar darba lapu komplektu.

Izvēlei tiek piedāvāti trīs darba lapu komplekti: A – mīts "Zeme ir plakana"; B – mīts "Volts Disnejs ir iesaldēts, un filma *Frozen* ir radīta, lai slēptu patiesību"; C – mīts "Austrālija nepastāv". Skolēni izvēlas komplektu, vai nu nezinot tēmu, izvēloties A, B vai C, vai – tieši pretēji – pēc interesējošās tēmas.

Piedāvājam avotus, kas papildus globusam un enciklopēdijām izmantojami temata padziļinātai analīzei un argumentācijai: raksts *Mēs visi pasaulē. Austrālija un mēs* ([pieejams šeit](#)); raksts 1768. gada 26. augustā. *Kuks dodas meklēt Austrāliju* ([pieejams šeit](#)).

4. Domāšanas rutīna "Dažādas perspektīvas". Katrs skolēns individuāli sagatavo atbildi pēc dotās shēmas: "Es par šo tēmu domāju no ... (atbilstošā savvērestības mīta aizstāvis) perspektīvas. No šīs perspektīvas domājot, ... Jautājums, kas man rodas, iejūtoties ... lomā, ir...". Skolēnu jautājumi tiek apkopoti un pierakstīti uz tāfeles. Katrs skolēns izvēlas vienu no tiem un sniedz savu atbildi konkrētā mīta aizstāvjiem. Saruna klasē pēc šī uzdevuma.

5. Rakstveida diskusija. Skolēni uz baltas lapas uzraksta teikumu "Šodien es sapratu..." un pabeidz to. Komentāra rakstīšanai tiek dota 1 minūte. Tad lapu padod pulksteņrādītāja virzienā, izlasa klasesbiedra rakstīto un komentē to. Rakstveida diskusija notiek tik ilgi, kamēr lapa nonāk līdz sākotnējam rakstītājam, taču to var beigt arī ātrāk. Noslēgumā lapas īpašnieks izlasa citu komentārus un ieraksta pēdējo, noslēdzot diskusiju.

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

SKAIDROJOŠĀ VĀRDNĪCA

LASI UN ATZĪMĒ:

– jau zināju; – līdz šim nezināju; – gribētu komentēt.

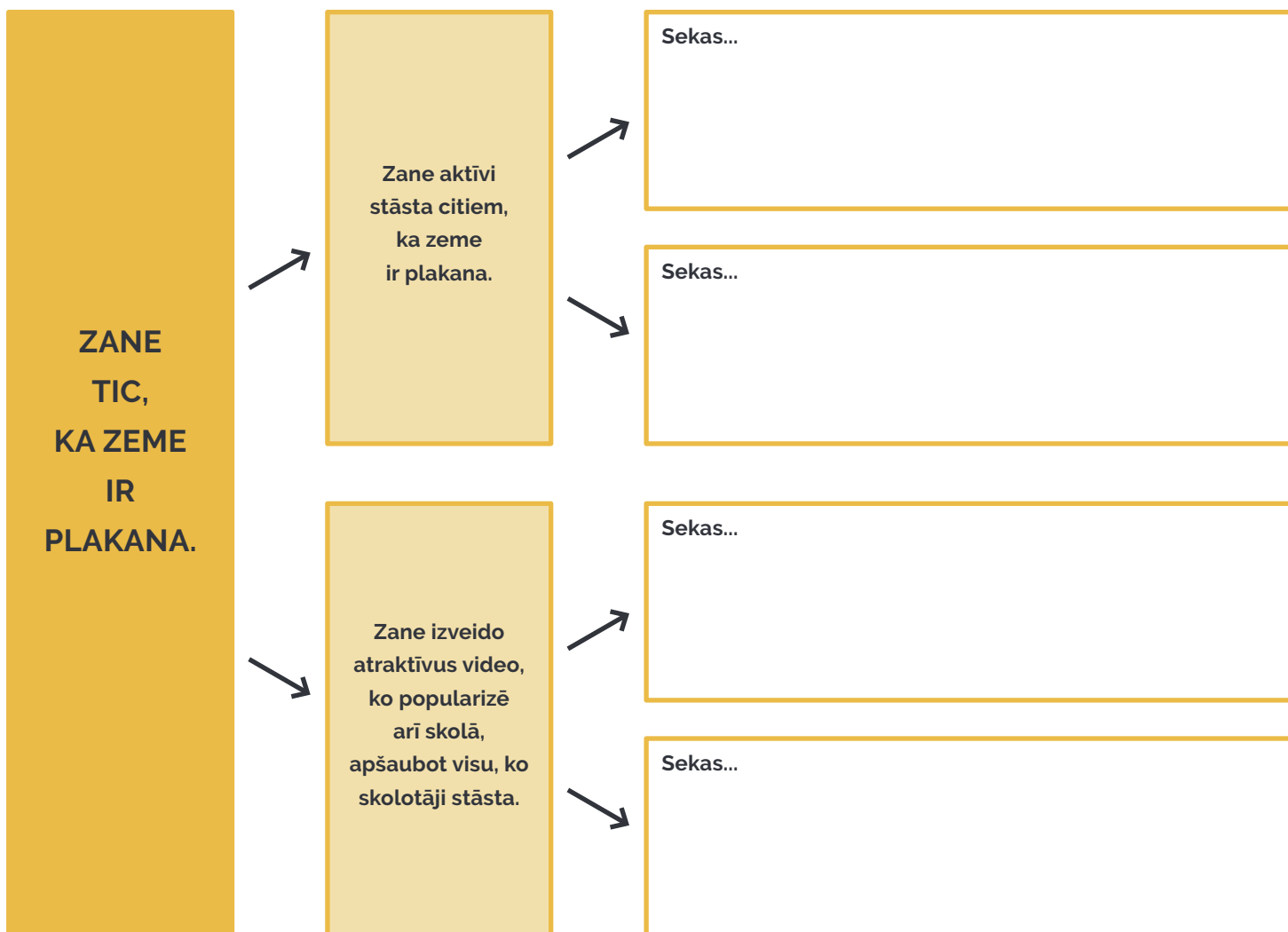
- Dezinformācija** – nepatiesa vai maldinoša informācija, kura ir pārbaudāma, un kas tiek apzināti sagatavota, publiskota un izplatīta, lai gūtu ekonomisku labumu vai maldinātu sabiedrību, un var radīt kaitējumu sabiedrībai.
- Sazvērestības mīts** – pārliecība, ka kādi ietekmīgi spēki, kam ir slikti nolūki, slepeni manipulē konkrētus notikumus vai situācijas, slēpjot no mums PATIESĪBU.
- Sazvērestības mīti bieži šķiet loģisks izskaidrojums grūti saprotamiem notikumiem un situācijām, īpaši brīžos, kad cilvēkam vajadzīgs psiholoģisks atbalsts, viņš jūt bailes, nenoteiktību, zūd spēja kontrolēt situāciju. Sazvērestības mīti šādam cilvēkam sniedz atbildi, viegli un saprotami izskaidro esošo situāciju, rada sajūtu, ka dzīvei ir kāda struktūra, ka ir kāds lielāks plāns un konkrēti redzami vainīgie.
- Kā atpazīt sazvērestības mītu? To autori bieži ir pašpasludināti eksperti, kas atsaucas uz neskaidriem informācijas avotiem. Respektablas organizācijas, iestādes, zinātnieki nepiekrīt mītā paustajam, mītus komunicē emocionāli, pārsvarā uzdodot jautājumus, nevis sniedzot atbildes. Un, protams, ikviens, kurš teorijai nepiekrīt, tiek uzskatīts par sazvērestības dalībnieku.
- Sazvērestības mītiem var būt smagas sekas – tie bieži vēršas pret kādu cilvēku grupu, kas tiek uzskatīta par iedomāta apdraudējuma cēloni, tādējādi šķeļot sabiedrību, diskriminējot, kurinot naidu, vairojot neuzticēšanos valsts iestādēm, zinātniskai un medicīniskai informācijai.
- Apturi sazvērestības mītu izplatīšanos: domā racionāli, pārbaudi faktus, atspēko sazvērestības teorijās paustos mītus ar faktiem, parādot alternatīvu un zinātnisku skaidrojumu, vienmēr norādi, ka sazvērestības teorija ir nepatiesa, diskutē ar tiem, kas tic sazvērestības teorijām, mēģini izprast, kāpēc cilvēks šai teorijai tic, pēc diskusijas dod cilvēkam laiku pārdomām! Uzdod jautājumus, kas mudina domāt kritiskāk: "Vai esi to pārbaudījis? Kāpēc tu domā, ka šis avots ir ticamāks nekā citi?" Pat ja gribi pasmieties, nedalies ar sazvērestības mītiem internetā – tā tu tos popularizē.
- Viltus ziņas** – pilnīgi meli, izdomājums.

A MĪTS – ZEME IR PLAKANA

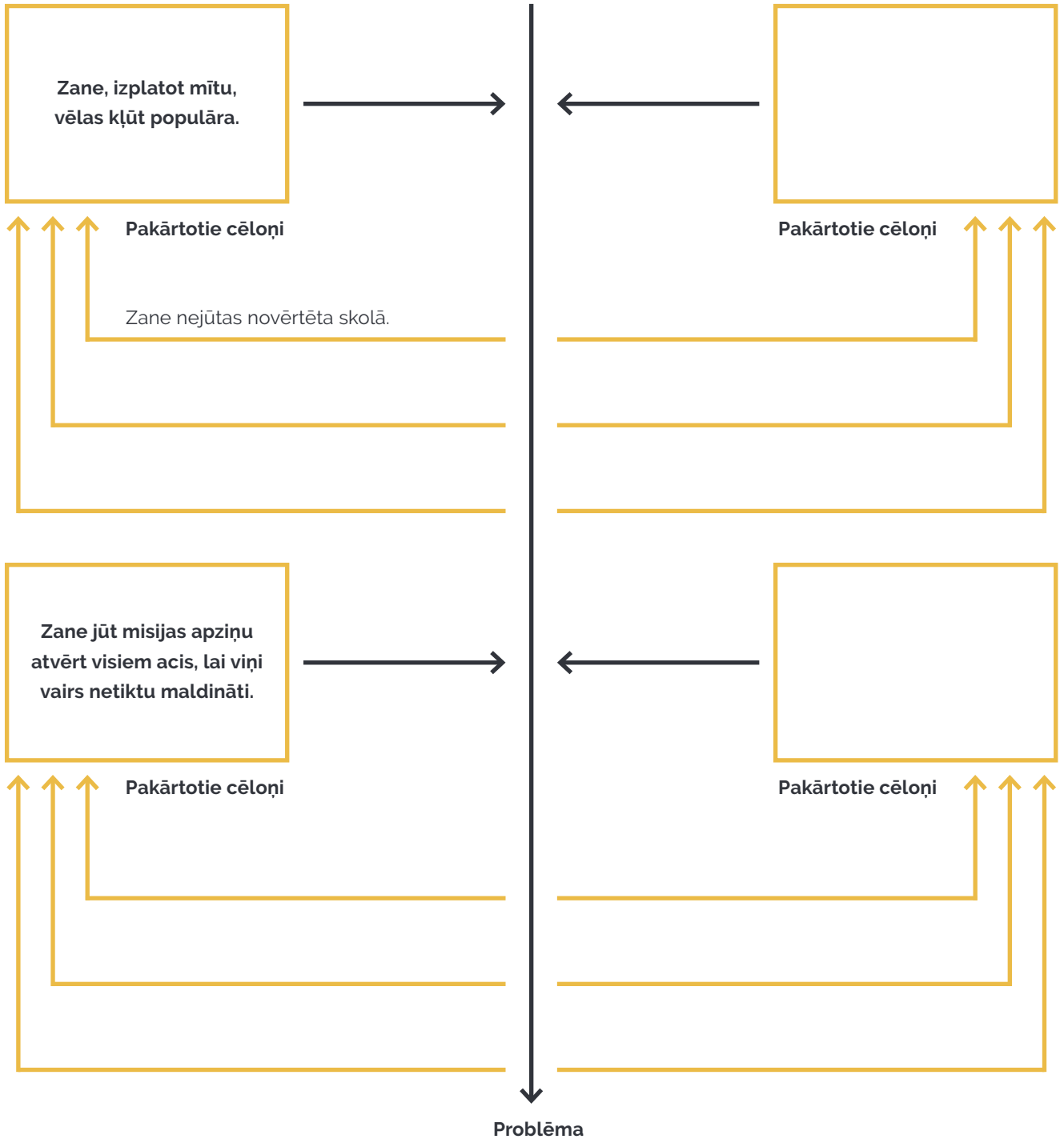
Kādā skolā mācās Zane. Viņa nav klases populārākā meitene, bieži jūtas nesaprasta un vientuļa. Zane mācās ļoti labi, visu, ko skolā uzdod, viņa cītīgi izlasa, izpilda, iemācās no galvas. Kādu dienu viņa internetā noskatās video, kurā stāstīts, ka Zeme ir plakana, un tas uzskatāmi tiek pierādīts ar līmeņrādi. Video noslēgumā tiek aicināts neticēt muļķībām, ko skolā māca, jo tie ir meli. Zane pirmo reizi tā pa īstam aizdomājas. Bet neies jau pie skolotājas un nejautās, arī draugu nav, ar ko šo atklājumu pārrunāt. Pēc dažām dienām Zane *Facebook* atrod domubiedru grupu un aizraksta šiem cilvēkiem. No šī brīža viss mainās. Zane ir kādam vajadzīga, viņa pēta, pierāda, meklē argumentus, ka Zeme tik tiešām ir plakana. Beidzot viņa nevis atkārtoti citu teikto, bet pati kļūst par pētnieci un īstu zinātnieci.

1. LASI TEKSTU UN AIZPILDI GRAFIKU!

A

**2. TAM, KA ZANE TIC ŠIM MĪTAM, IR KONKRĒTI CĒLOŅI.
PAPILDINI CĒLOŅU UN SEKU DIAGRAMMU!**

ZANE SAVIEM VIENAUDŽIEM AKTĪVI IZPLATA MĪTU, KA ZEME IR PLAKANA.

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

A

3. IEJŪTIES ZANES LOMĀ! PABEIDZ TEIKUMUS!

Es zinu, ka Zeme ir plakana.

Es zinu, ka tā ir patiesība, jo _____

Manu viedokli varētu mainīt _____

4. AIZPILDI GRAFIKU!

Mērķis

PĀRLIECINĀT ZANI, KA ZEME NAV PLAKANA.

Kā?

Kā?

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Iespējamās risinājuma sekas

Iespējamās risinājuma sekas

Gala lēmums

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

B MĪTS – VOLTS DISNEJS IR IESALDĒTS

Patrika mamma jau no bērnības ir Volta Disneja animācijas filmu fane, tāpēc bieži ar Patriku kopā skatās šīs filmas. Patriks zina, ka Volts Disnejs ir miris, taču jau bērnībā mamma Patrikam izstāstīja, ka viņš atdzims, jo pēc nāves 1966. gadā viņu iesaldēja*, bet zinātnes progress padarīs iespējamu viņa atgriešanos dzīvē. Kad iznāca Volta Disneja studijas populārā animācijas filma *Frozen*, mamma daudz lasīja interneta portālus un kādā vakarā ģimenei izstāstīja, ka šī filma ir radīta kā aizsegs. Filmas nosaukumam vajadzēja būt *Sniega karaliene*, taču apzināti ir izvēlēts nosaukums, kas jauc pēdas tiem, kas meklē *Walt Disney frozen* un tādējādi traucē uzzināt patiesību par viņa iesaldēšanu. Kā atgriešanās laiks tiek minēts 2021. gada decembris. Patrika ģimene ļoti gaida Volta Disneja atgriešanos un katru dienu lasa visu pieejamo informāciju par to.

* Volts Disnejs pēc nāves tika kremēts, taču savērestības mīta piekritēji to noliedz.

1. LASI TEKSTU UN AIZPILDI GRAFIKU!

PATRIKS TIC,
KA VOLTS
DISNEJS IR
IESALDĒTS
UN DRĪZ
ATGRIEZĪSIES.

Patriks
šo mītu
aktīvi
stāsta
citiem.

Sekas...

Sekas...

Patriks izveido
atraktīvus video
par Disneja
drīzo atgriešanos,
ko popularizē
arī skolā, mudinot
2021. gada
decembrī
organizēt īpašu
pasākumu.

Sekas...

Sekas...

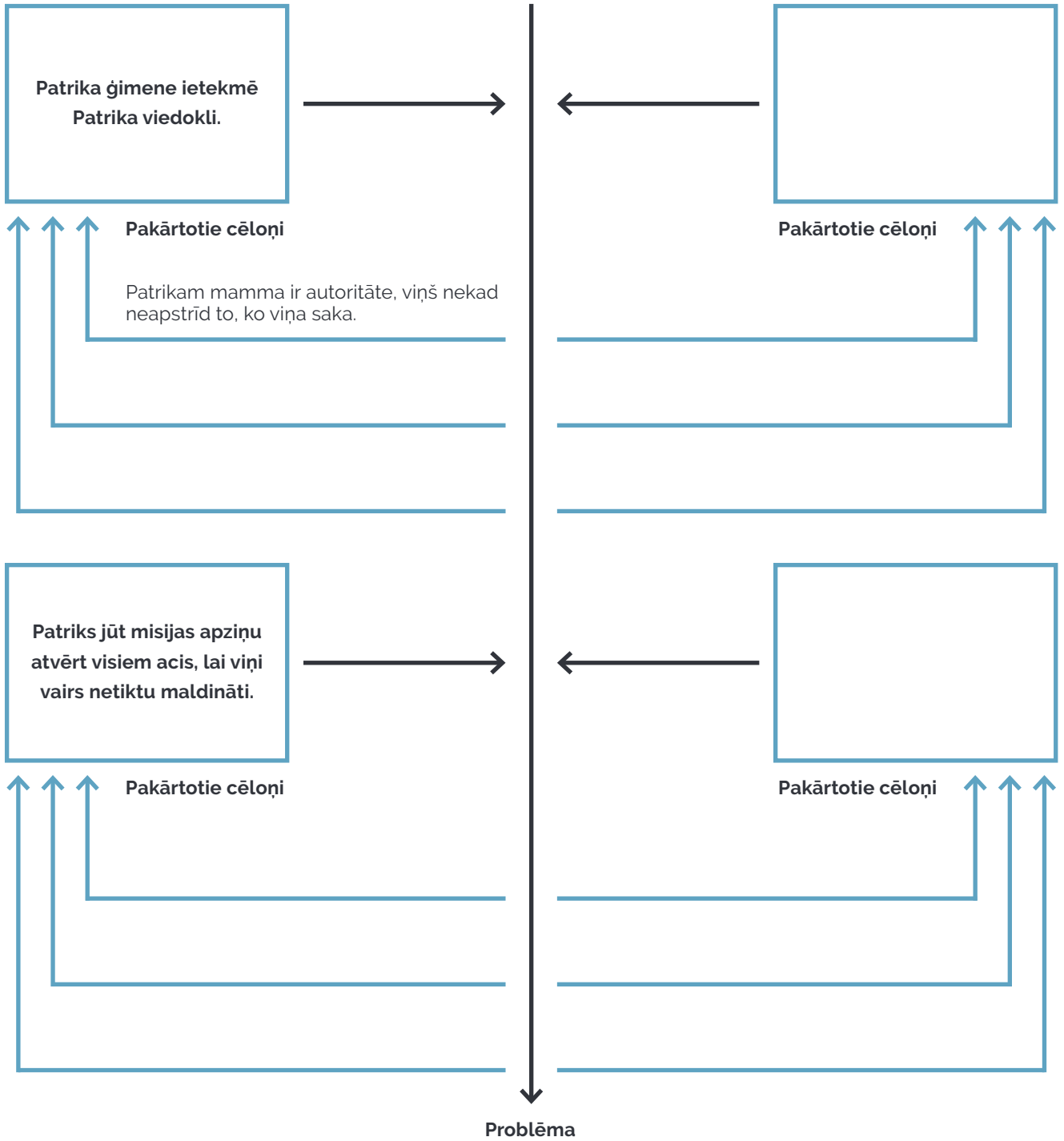
Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

B

2. TAM, KA PATRIKS TIC ŠIM MĪTAM, IR KONKRĒTI CĒLOŅI. PAPILDINI CĒLOŅU UN SEKU DIAGRAMMU!

**PATRIKS SAVIEM VIENAUDŽIEM AKTĪVI IZPLATA
SAZVĒRESTĪBAS MĪTU PAR VOLTU DISNEJU.**

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

B

3. IEJŪTIES PATRIKA LOMĀ! PABEIDZ TEIKUMUS!

Es zinu, ka Volts Disnejs ir iesaldēts un drīz atgriezīsies, lai gan ar filmas *Frozen* palīdzību viņi cenšas slēpt patiesību.

Es zinu, ka tā ir, jo _____

Manu viedokli varētu mainīt _____

4. AIZPILDI GRAFIKU!

Mērķis

PĀRLIECINĀT PATRIKU, KA VOLTS DISNEJS NAV IESALDĒTS, KĀ ARĪ FILMAS FROZEN NOSAUKUMS NAV SAISTĪTS AR VĒLMI SLĒPT PATIESĪBU.

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Gala lēmums

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

C MĪTS – AUSTRĀLIJA NEPASTĀV

Matīsam ļoti patīk vēsture un ģeogrāfija, taču viņam nemaz nepatīk lasīt grāmatas. Noderīgāk taču ir skatīties ārzemju filmas un video par pasauli un dažādiem notikumiem. Matīss katru dienu skatās arī intervijas ar dažādiem cilvēkiem, kuri uzdodas par vēsturniekiem, viņu viedoklis par pasauli atšķiras no tā, kas lasīts grāmatās. Viens piemērs – Austrālija. Matīss jau sen zina, ka Austrālija ir izdomāta zeme – patiesībā tā nemaz neeksistē. Viss, ko mēs esam dzirdējuši par to, ir izdomāts, visas fotogrāfijas ir Lielbritānijas valdības viltotas. Ja kāds Matīsam stāsta, ka pazīst kādu, kas ir no Austrālijas, Matīsam uzreiz ir skaidrs, ka tas ir slepens valdības aģents vai algots aktieris. Neskaitāmi video taču uzskatāmi parāda, ka Austrāliju izdomāja Lielbritānija, lai pasaule noticētu, ka uz Austrāliju tika pārvesti noziedznieki. Skaudrā patiesība ir tāda, ka noziedznieki tika noslīcināti. Austrālija ir koda vārds vairāk nekā 100 000 cilvēku slepkavībai. Un Matīss piekrīt domai, ka ar to nedrīkst tā vienkārši samierināties. Šobrīd Matīss savā pilsētā dibina domubiedru grupu, lai piespiestu Lielbritānijai atzīt patiesību.

1. LASI TEKSTU UN AIZPILDI GRAFIKU!

**MATĪSS
TIC, KA
AUSTRĀLIJA
NEEKSTĒ.**

Matīss aktīvi
stāsta citiem,
ka Austrālija
neeksistē.

Sekas...

Sekas...

Matīss dibina
domubiedru grupu,
lai panāktu,
ka Lielbritānija
atzīst patiesību,
jo par patiesību
ir jācinās.

Sekas...

Sekas...

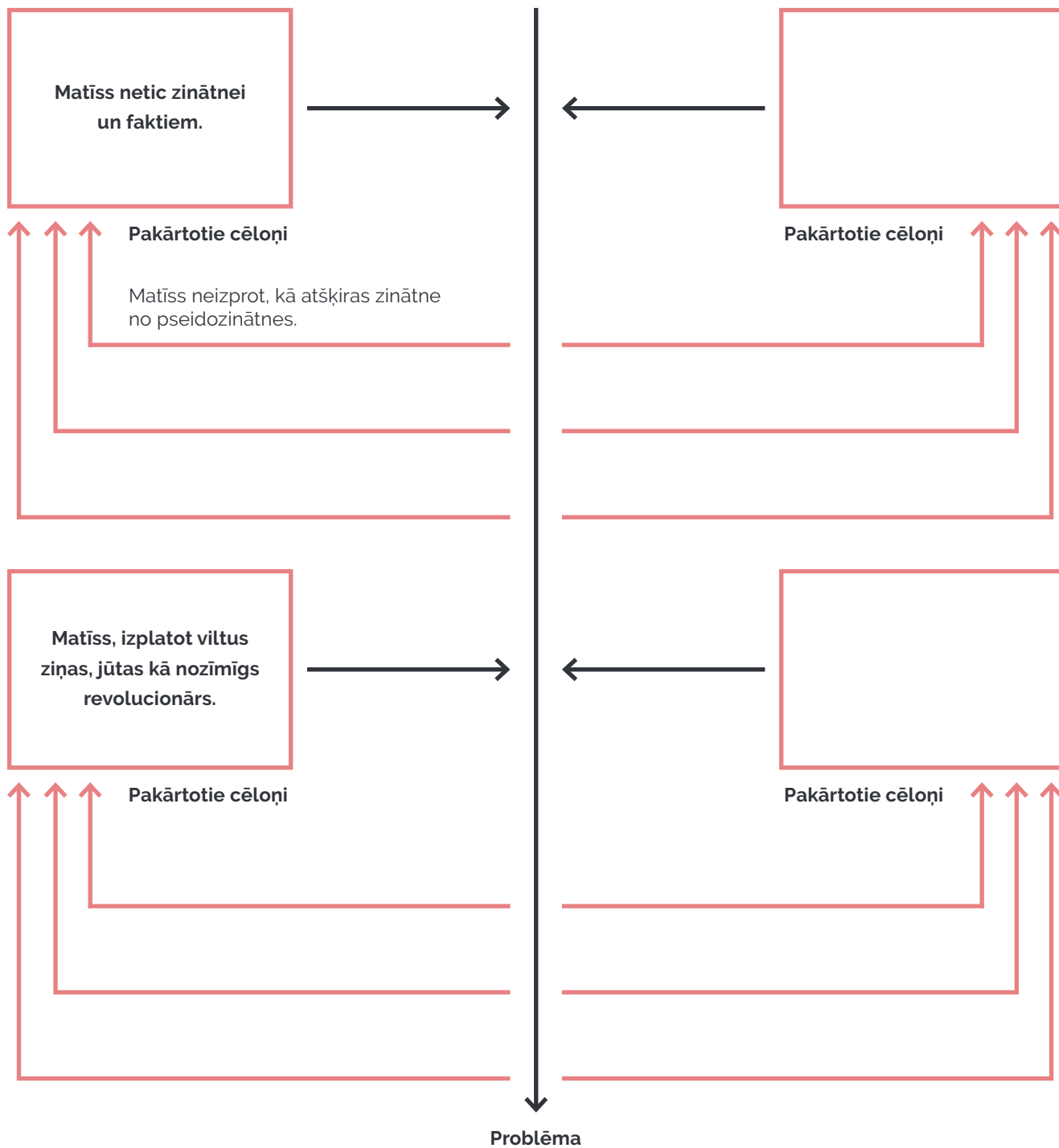
Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

C

2. TAM, KA MATĪSS TIC ŠIM MĪTAM, IR KONKRĒTI CĒLOŅI. PAPILDINI CĒLOŅU UN SEKU DIAGRAMMU!

MATĪSS AKTĪVI IZPLATA MĪTU, KA AUSTRĀLIJA NEEKSISTĒ.

Kultūras ministrija

DROSS
INTERNETS.LV

3. IEJŪTIES MATĪSA LOMĀ! PABEIDZ TEIKUMUS!

Es zinu, ka Austrālija neeksistē.

Es zinu, ka tā ir, jo _____

Manu viedokli varētu mainīt _____

4. AIZPILDI GRAFIKU!

Mērķis

PĀRLIECINĀT MATĪSU, KA AUSTRĀLIJA EKSISTĒ.

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Kā?

Iespējamās risinājuma sekas

Gala lēmums

UZDEVUMS

Kļaviņu ģimene ir liela. Tajā ir mamma, tētis, septiņi bērni, divas vecmāmiņas un viens vectētiņš. Katram ir savs dators un e-pasts, ko viņi izmanto ziņu nosūtīšanai. Bet ģimenē ir sistēma, kā notiek ziņu sūtīšana, lai stiprinātu piederības sajūtu un katru iesaistītu šajā procesā. Piemēram, ja vecmāmiņa Māra izlasa kādu ziņu, viņa to nosūta savai meitai Ilzei un viņas vīram Jēkabam, nākamie šo ziņu saņem Māris, Patrīcija un Gusts. Tā ziņa izplatās, kamēr visa ģimene to uzzina.

Kurš no ģimenes izlasīja ziņu par banāniem un nolēma nekad vairs tos nepirkt, jo izrādās, ka pirms sūtīšanas uz Latviju banānos iešpicē kādu vielu, kas palīdz mūs noklausīties un izsekot? Zināms, ka šī ziņa ģimenē izplatījās ātrākajā iespējamā veidā – ar mazāko darbību (soļu) skaitu. Noskaidro tā ģimenes locekļa vārdu, kurš izlasīja un izplatīja ziņu, zinot, ka ziņa izplatījās ātrākajā veidā.

